

SZÁZADOK.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KÖZLÖNYE.

Második füzet.

1870.

Február hó.

Klement János Mihály, II. Rákóczi Ferencz követe
Berlinben, Hágában, Londonban.

SZALAY LÁSZLÓTÓL.

V.

Charlottot, Rákóczi nejét, kalandjai 1707. aprilisban Berlinbe vitték. „Ha e levél kegyedet még Berlinben találja — irá neki maros-vásárhelyi inauguratiója után aprilis 24 én Kolozsvárról a fejedelem — ügyekezzen kikutatni, ha szeretné-e a porosz király a magyar koronát fia számára? de ez esetben szükséges, hogy előbb katolikussá váljék, mert a nélkül ilyesmi nem képzelhető. Ha inyére van indítványom, tudassa azt velem kegyed minél előbb, úgy azt is, hogy viszont, ő mint akar segédemre lenni.“ Midőn e levél Berlinbe érkezett, a fejedelemné már Danczkába készült, hol őt imént találtuk. Miért, miért nem, elment Berlinből, a nélkül, hogy a királylyal érintkezett volna. „Nagyon óhajtottam, — értesíté őt 1707. junius 28-án Ónodról Rákósi, — hogy kegyed a porosz királylyal szólhasson; ezen ügy miatt egy kis kényelmetlenséget is el lehetett volna viselni; de meg vagyok győződve, hogy elmozdíthatlan akadályok gátolták kegyedet.“ A gyöngéd szemrehányás vagy talán más indokok most levelet irattak Charlottal, melyben készségét nyilváníttá, vissza, Berlinbe menni; férje őt válaszul julius 30-kán Munkácsról értesíté, hogy a conjuncturák tiltják oda való visszamenetelét; maradjon Danczkában.

Ott maradt; de a mit Berlinben elmulasztott, most helyre akarván hozni, marquis de Bonaccal, XIV. Lajos danczkai ügyviselőjével — megegyezését adván a tervet kibányászni szándékozó francia udvar is — férjének indítványát a berlini udvarnál mindenképen igyekezett foganatosítani.

A király külügyi minisztere, gróf Wardenberg, titkos hive lévén a bécsi udvarnak, vagy legalább annak tartatván, Bonac a királyi udvar lelkészéhez, Jablonsky Dánielhez fordult, értécsére adván neki, hogy urával, a királylyal, nagyfontosságú ügyek fognak közölni, mihelyt Berlinből megjő az engedelem. „Közöltessenek bizvást!” volt a válasz. Ekkor a következő indítvány érkezett Danczkából Berlinbe:

„Franciaország királya felhagyván hét évi ellenzésével (mióta t. i. Fridrik magát Königsbergben megkoronázta) kész azt, kit eddig állhatatosan választó-fejedelemnek mondott, Poroszország királyául ismerni, sőt kész a porosz királyt mediátorul fogadni, ha ez elégelvén, hogy már közel hét év óta segédhadakkal támogatja a spanyol örökösödési háborúban Franciaország ellen a császárt, semleges állást fog, és összes hadait, római szentbirodalmi contingensének levonásával onnan visszahívja. Franciaország ezért ötven-hatvanezer tallért kész neki fizetni havonként, többet, mint a mennyit érték fizet a császár, s arra fogja birni a magyarokat, hogy a király fiát, a porosz trónörökös, fejedelmökül válaszsák. A magyar koronának ezen elvállalása nem fog szükségképen háborút eredményezni Poroszország és Austria között, mert Fridrik azt mondhatja, hogy ő nem tilthatta el fiát a Magyarországra meneteltől, a hová egymaga, hadak nélkül ment, s a hová mindazáltal még hadakat is lehetne utána indítani, a sziléz szélek hosszában egy pár brandenburgi ezredet állítván fel, s kéz alatt engedelmet adván nekik, onnan Magyarországra szökni a trónörökös után.“

Fridrik király hajlamot mutatott az ekkép kijelölt alapon való alkudozásra, s az értekezlet már megnyílt volt titkon, Wardenberg tudta nélkül, a francia udvarral, midőn Klement visszajöven Egerből, Rákóczi nevében bejelenteté a királynak — szintén Jablonsky által — hogy neki, a fejedelemnek, nagyszámú titkos párthivei vannak Morvában, Csehországban, s ki-

vált Sziléziában, s hogy ő ide, a nyomban megnyilandó hadjárat közben benyomúl okvetlenül, innen, ha a királynak is úgy tetszik, örömet kezet nyújtandó a brandenburgi hadaknak. Ennek eszközlésére fölhatalmaztatni kéri a berlini és königsbergi kereskedőket, hogy lőfegyvereket szabadon eladhassák Klementnek, kit utilevéllal is szükséges lesz ellátni, hogy azokat ő felsége birodalmán át Magyarországra szállíthassa.

A kivánság megadatott; a további nyilatkozás akkorra halasztatott, mikor egy kurucosztag már valósággal benn lesz Sziléziában. S Rákóczi csakugyan a morva s a sziléz végek hosszában működött hadainak összességével az 1708-diki nyáron, a pátensek már készen voltak, deák, német és esch nyelven szerkesztve, Szilézia és Morva fellázítására. De a trencsényi nap, a végzeteljes szerencsétlen ütközet — ezen első szeme egy szakadatlan vizsáyláncznak — a huzamosan dajkált terv fogantatásának véget vetett.

Klement Berlinben volt, midőn a vesztett csatának híre megérkezett; alkalma volt látnia a titokba avatott udvariak csüggedését. Egymaga Jablonsky nem csüggedett el; sőt ő kieszközölte a királynál, hogy Klementet jó szolgálatoknak ezentúlra is felajánlásával vissza Rákóczihoz küldje; hogy ennek reményt nyújtson, miszerint a király, a császár érdekében Olasz- és Németalföldön XIV. Lajos ellen működő hadait visszahívandja, egyúttal a dán királyt is Magyarországon táborozó hadainak hazaparancsolására igyekezendvén birni.

Klement 1708 október 2-kán érkezett Ónodra, a fejedelemehez, ki ekkor már Tokaj felé volt indulandó, s másnap csakugyan általköltözvén a Tiszán udvari hadaival, az aranyosi mezőn táborba szállott. October 4-kén hajnalban zeneszóval üllötték Rákóczi névnapját a hadak; a délután komor foglalatossággal telt el. Horváth Jánosnak *) volt kihallgatása, ki imént még főhadnagy Bezerédy Imre dandárnok ezredében, most már tulajdonosa vala az ezrednek *) és ki Bezerédyt, s vele Botka Ádámot, Szegedy Ignácot, Ujkéry Jánost és Pöstyénit vasban, bilinesben

*) Tollhiba Horváth István helyett.

*) Nem tulajdonosa, csak mint alezredes, vezénylője.

Szerk

Szerk.

G*

a Dunántúlról áthozta, hogy büntetésöket vegyék, „hazánk, nemzetünk eversiójára forralt practikájoknak“, mely, mint Horváth hívé, kivált az ő éber voltának következtében nyilatkozott ki, az ő hazafisága által akadályoztatott meg. A fejedelem huzamosabban szólott vele és tisztársaival; aztán — mintha más irányt akarna adni gondolkodásának, mert a dunántúli föld ezen elsőrendbeli kapitányának bukása szükségkép fájdalmasan hatott kedélyére — a Klementnek adandó utasításon dolgozott, s azt ez nap be is végezte.

Másnap Károlyi Sándor érkezett a fejedelem üdvözlétére; october 6-kán a tábor Nyiregyházára tétetett által, 7-én a petrii, 8-án a vádi mezőre, hol több erdélyi urak és megyék tisztelkedtek Rákóczinál, kinek, úgy látszik, szándéka volt némi diversiót tenni Erdélyben, de a czélzatot, valószínűleg Beresényi tanácsára, most elhalasztotta.

A fejedelem bément Károlyba, ide is Klement által kíséretve, kinek elbocsátása mindinkább továbbra haladt, mert a senatus szándékozott egyuttal a protestáns rendek nevében is követséget küldeni Berlinbe, valamint hasonló küldöttség — a ele-rusból Krmann lelkész, a világi rendből egy Podhorszky nevű nemes — csak imént indult vala a svéd királyhoz, ki őket egész Benderig vitte magával.

Ama követek még nem voltak kiszemelve, midőn, mintegy a minapi látvány ellensúlyozására, szintén a Dunántúlról huszon-négy zászlót hozván Sándor László, azokat, mint Balogh Ádám hadteste által az ellenségtől, névszerint a ráczoktól elnyerteket, october 16-án ünnepélyesen bemutatta a fejedelemnek.

Klement még két napot töltött Károlyban, mert a protestáns rendek követeinek választása több rendbeli akadályokra talált, melyeknél fogva küldetésök végre is elmaradt ezúttal; s mert a fejedelmet a szükségeseeknek látszott levelek megírásában közbejött egészségi változása is akadályozta. E napokban bő alkalma volt Klementnek fejedelmi ura előtt a porosz király jellemét, czélzatait, erős és gyöngye oldalát fejtegetni; újjal jelölni meg az eszközöket, melyek mintegy nyelül szolgálhatnának e folyvást habozó testnek az ellentétes áramlatokból kiemelésére; s kivált Jablonskynak, az ő, Klement mesterének, minél fényesebb világban föltüntetésére.

Az olvasó, Rákóczi következő levelének egynél több helyein a fiatal, még csak nem is husz éves diplomata sugallatára fog ismerni *).

VI.

A trencsényi ütközet előtt, midőn Érsek-Újvártól Szatmárig a szövetséges rendek hatalmában volt az ország, I. Fridrik király, Rákóczi levelére, melyben ez szerencsét kívánt neki unokája születéséhez, köszönetet mondván egyszersmind a Charlottenak 1707-ben nyújtott asylumért, e választ írta a fejedelemnek :

„Főméltóságú fejedelem, szeretett rokonunk és barátunk ! Élénk örömmel vettük a levelet, melyben kedvességed herzeg-unokánk születéséhez szerencsét kívánt nekünk, s mely irántunk és királyi házunk iránt való hajlamát s ragaszkodását fényesen tanusítja. És valamint mi ezt méltán igen nagyra becüljük, úgy legyen erősen meggyőződve kedvességed, miszerint semmi alkalmat sem fogunk elmulasztani, hogy viszont mi is kedvességed iránti barátságos indulatunkat és jóakaratunkat minél inkább nyilváníthassuk ; mely jóakaratunknak, midőn a főméltóságú fejedelemné, kedvességed neje, itt köztünk tartózkodott, valamivel bőségesebben szándékoztunk volna eleget tenni, ha a rövid idő s magának a fejedelemnének eljárása nem ellenzik. Egyébiránt igen örvendünk, hogy már ama parányiség is oly szívesen fogadtatott kedvességed által. A mindenható Uristen teljesítse kedvességed kegyeletes kívánságát, s hallgassa meg imádságunkat, hogy kivált a maga dicsőítésére unokánkat, házunknak eme támaszát, tartsa épségben. Ő, a mindenható, kedvességedet is midőn annyi veszélyben forog hazájáért, isteni tanácsával világosítsa fel, isteni segélyével támogassa, s a mi most oly viharos, azt csöndes, s főleg biztos állapotra juttassa. Kelt charlottenburgi palotánkban, 1708 május 8-án, kedvességed jó rokona és barátja Fridrik király. — Gróf Wartemberg.“

Ha meggondoljuk, hogy a porosz király, midőn a „Fridricus R.“ t e levél aljára írta, szövetséges volt a császárnak a spanyol öröködési háborúban ; hogy hadai akkor Németalföldön austriai

*) E levelet Szalay csak tovább, a VII. sz. a. közlötöte.

báz igényeit támogatták; s hogy követe be- és kijárt a bécsi Burgban: nem fogjuk zordonnak, sőt igen-igen nyájasnak találni e levelet.

A trencsényi ütközet után — való igaz — óvakodott a királyi levélíró Klement által hasonló irománynyal kedveskedni a fejedelemnek; az üzenet csak szóbeli üzenet volt, de Rákóczit a király rokonszenvéről, sőt hajlamáról e rokonszenvet tettleg is tanúsítani, biztosítani. A francia szövetségről, miután most vereség vereségre (Oudenardenál s majd Malplaquetnél) érte XIV. Lajost, egyelőre hallgattak Berlinben; s a porosz koronaörökösnek szánt magyar koronáról — melyet egyébiránt Fridrik mindenha csak említeni hagyott, a nélkül, hogy maga is említette volna — szintén már nem volt szó; de igen olyas békéről, mely Rákóczinak Erdélyt juttatván, módot nyújtson neki Magyarországon, adandó alkalommal, megújítani a háborút; békéről, melyet a már-már több-több diadalmak elé néző császárra rá kell kényszeríteni haladék nélkül.

Porosz királyi levél helyett Klement, a porosz király udvari lelkészének, Jablonskynak, ez emlékiratát kézbesítette a fejedelemnek:

„Nemzetes Klement urnak, midőn Magyarországra készült.
Berlin, 1708. sept 17.

Ha valaki mind Magyar-, mind Franciaország jelen állapotát közelebbről vizsgálja, azon véleményre jut kétségkívül, hogy a szövetségzett magyarokra s magára a főséges fejedelemre, Rákóczira nézve üdvösebbet nem tanácsolhatni, mint békélést a császárral, még mielőtt a már lankadozni kezdő francia háború befejeztetik; s mint a békéllési alkudozásnak még a közelgő télen megnyitását.

„Ezen dolog pedig alighafog másképp végrehajthatni, mint azoknak közbejöttével, kik ezelőtt is, noha sikertelenül, eljárak az ügyben; értem Nagy-Brittánia királynéját és a szövetségzett Belgium rendeit, kikhez azonban a svéd király és Poroszország királya is hasznosan fognak kapcsoltatni, az ügynek közös erővel előmozdítására.

De a svéd királyról, kit a muszka háború távol éjszakra vitt — XII-dik Károly ekkor már Ukraina felé volt útban — s kit ott külön követség által kell fölkeresni, most hallgatok. A

főntebb említett nyugoti hatalmasságokat a mi illeti, Nagy-Brittánia királynéját s a belga rendeket a közbenjárás művének folytatására, úgy látszik, herczeg Marlborough által kellene rábirni, ki mind a főséges fejedelemnek kedvez, mind szolgálatait e végre rég följánlotta, s mind a francia királynak mindenképen, tehát e békeértekezlet által is ártani ügyekszik ; s ki végre mind királynéjánál, mind a belga rendeknél nagy tekintélyvel bir.

Őt tehát még mielőtt Angliábvisszamegyen, a mi dec. közepén szokott történni, külön követ által kellene e végre fölhívni, fölkérvén egyszersmind a porosz királyt nemcsak általában, hogy a béke művét egész erővel előmozdítsa, hanem különösen arra is, hogy Bécsben, Londonban és Hágában lévő követeinek ez ügyet lelkökre kösse. Maga a fejedelem követe pedig a szerint járjon el, hogy elvégezvén dolgait Berlinben, Hamburgba menjen, s a jelenleg ott lévő britt residensnek, Robinson urnak, ki emberséges férfiú, s a lengyel nemzetnek azonképen, mint a magyarnak, nagy barátja, tanácsát és segédét kérje ki magának. Onnan Marlborough táborába fog indulni, s a herceget Hágába fogja kíséreni, itt az ügynek minden részleteit a porosz követtel, báró Schmettauval közlendő. A báró eredetére nézve sziléz, a magyar nemzetnek testi-lelki barátja, s mihelyest a király utasítását fogta venni, teljes készséggel járand el ez ügyben.

A mediatióknak könnyebb eszközlésére nézve igen ajánlatos volna, ha a főséges fejedelem a leendő mediatoroknak nyilvánítani méltóztatnék, mily föltételek alatt lenne kész békére lépni a császárral. Azt, hogy mi volna jobb : ezen föltételeket a porosz királynak, a britt királynénak s a belga rendeknek irandó levelekbe beiktatni, vagy pedig külön emlékiratba foglalni ? itélje meg maga ő fősége.

Hogy pedig a fejedelem követe tisztében szabatosan eljárasson, a következők kívántatnak : 1) Utasítás a követ számára, hogy ő főségének akarata, még kisebb dolgokra nézve is, a lehetőségig tudva legyen előtte. 2) A fejedelem levele a porosz királyhoz. 3) Ugyanannak levele herczeg Marlboroughhoz. 4) Ugyanattól, ha úgy tetszik, levél az angol királynéhoz. és 5) Levél a szövetséges Belgium országos rendeihez. 6) Mindkét evangelicum consistoriumtól, az ágostai s a reformált hitvallásutól levél a po-

rosz királyhoz. 7) Ugyanazoktól levél herceg Marlboroughhoz; levél 8) a britt királynéhoz, és 9) a belga rendekhez.

A mit a kelletténél több irás elkertülésére vagy más okoknál fogva nem lehetett papírra vetni, azt a jelen irat átadója, nemzeti Klement úr, a maga helyén bővebben fogja előadni, kit egyébiránt Isten kegyelmébe és oltalmába forróan ajánlok. J. D. E. (Jablonsky Dániel Ernest.“)

S voltaképen ki ez a Jablonsky, a kiről annyit hallok, a kinek, úgy látszik, oly benső connexiói vannak annyi kitűnő államférfiakkal, s a ki Fridrik király bizodalját oly nagy mértékben bírja? kérdé Klementtől a fejedelem; s kérdi talán az olvasó is.

Jablonsky, fia a Sziléziából megfutamodott jablunkai reformált lelkésznek, s anyja után a nagynevű, erélye által hazájából fél-Európára kiható Amos Comenius unokája, Daneczka környékén született 1660-ban. Első neveltetését Lissa városában, Lengyelországban vette; felsőbb tanulmányait oderai Frankfurtban végezte; s aztán beutazván Németalföldet és Angliát, mindkét országban megismerkedett a legjelesebb humanistákkal és theologusokkal, meg a canterbury-i érsekkel is, s általa az angol parlament s az angol kormány nevezetesebb tagjaival. Visszajövet, Magdeburgban, az akkoron megalakult reformált község papjává lón, majd udvari lelkészszé Königsbergben s utóbb Berlinben. Mint ilyen, az úgynevezett morva testvérek által 1698-ban Lengyelországban tartatott zsinaton püspökké választatott.

A vallási türelem teljes hiánya fájdalmasan érezteté a mélyebb és szelidebb gondolkozókkal az imént lefolyt század vég tizedciben az egyházi meghasonlás élességét. — A magyar episcopatusnak egyik tagja — Spinola-Roxas Kristóf czimzetes tinnini (knini) püspök volt — 1675-ben, midőn a gályákra küldött evangelicus lelkészek és iskolamesterek érdekében a német protestans államok nagyobb része magát I. Leopoldnál közbenveté vala, meglátogatta az Imperium fejedelmi udvarait egy új vallási békének, melybe Magyarország is befoglaltassék, Németországban eszközzésére. Tervéhez képest — s ezt XI-dik Incze pápa sem ellenezte — a trienti zsinat anathemái új zsinat elé fogtak volna terjesztetni, ezen a protestánsok megjelenése is várattván; s hogy ez megtörténhessék, a pápa külön bulla által leve-

szi rólok az eretnek nevet, ők pedig a keresztyénség első és legfelsőbb patriárchájának ismerik el a pápát. — Még Leibnitz, a protestáns philosophus is, Spinolával kezét fogva működött, egyideig, de a porosz választófejedelem, Fridrik-Vilmos, elutasította magától a tervet, 1682-ben odanyilatkozván: hogy „szivből kívánja ugyan az egymástól eltérő három résznek Isten kegyelméből keresztyén egyesülését; de ilyesmit egyelőre nem igen remélhetni, kivált azért, mert az ő hitsorsosai folyvást üldöztetnek.“

Spinola sovány köszönetet aratva mind jobbról mind balról, meghalt 1695-ben. Ekkor már I. Fridrik ült a porosz fejedelmi széken, ki amaz uniói műre nem nézett oly gyanús szemmel, mint az Elector, de ki felbátorítva az általa a hallei orthodoxok és pictisták közt eszközlött s Klement által már tapasztalt egység által, mindenek előtt a lutheránusok és reformátusok egyesülését vette célba, azért is, hogy az áhítzott és szerencsésen elért királyi korona minél erősebben üljön halántékai körül; azért is, hogy amaz egyetemes uniónál saját felekezete majdan osztatlan erővel nehezedjék a mérőcsészére. Megbízásából Jablonsky „Út a békéhez“ czimű iratot készített, melyben előadván, hogy a reformált és lutheránus egyházak a keresztyén hitvallás főpontjaira nézve nem térnek el egymástól, s hogy tehát nincsen ok külsőleg elválasztva maradniok, 1689-ben Hannoverbe ment, hol Leibnitzet s Leibnitz által az udvart nézetéhez hajlítván, megindította amaz unióművet, melyet a porosz fejedelmek méltán nagy momentumunak tekintettek napjainkig, s melynek a mily erélyes, oly ügyes kezelése által királyi úrnak egész bizodalját megnyerte magának.

Ezen előleges tájékozás s annak fölemlítése, hogy Jablonsky testvérbátyja a porosz trónörökös nevelője volt, szükségesnek látszott, hogy Rákóczinak Jablonskihoz adott levelét meg- és általérthesse az olvasó.

VII.

„Nagyjelességű és nagytekintetű férfiú, — írja 1708. october 18-án Nagy-Károlyból Jablonskynak a fejedelem, — irántam tanusított őszinteségednek számos jelei vizonzásául méltán

lekötelezve vagyok néked ; s hogy ezt annál inkább bebizonyítsam, fogadd saját kezemmel, s bizodalmas tollal írott e leveleimet, és hallgasd meg a fejedelmet, ki szíve belsejét tárja fel királyod előtt. Megvallom, nagyjelességű férfiú, hogy én Poroszország főséges királyába már Ráday első küldetése óta (1704-ben a svéd királyhoz, Poroszországon át) nagy reményt helyeztem, mint a méltányosságot és hitvallását igazán szerető fejedelembé ; de mégis alig reménylhettem kegyességének olyas nyilatkozását, a minőt most emberemnek adott megbízásából tapasztalok. Megragadom tehát egész készséggel az alkalmatosságot, magamat örök időkre hajlamába ajánlani, s népem és fejedelemségem ügyét kezére bízni, olyképen, hogy jövendőre is dicsekedhessem, miszerint mindent néki köszönhetek, hogy házam az ő királyi házának örök hálával legyen lekötelezve, s dicsőségének öregbítésén működjek ernyedetlenül.

„Akartam volna ugyan ezeknek bővebb nyilvánításával és fejtegetésével a mondott Rádayt megbízni : de ő már huzamosabb idő óta betegeskedvén, nem képes utnak indulni. Küldöm tehát Dobozyt, a jeles ifjat, kit te, mint mondja, már különben is ösmersz ; küldöm nem annyira készültsége miatt, melylyel ő, még ifjú lévén, mem birhat — mint inkább a véget, hogy általad oktatva, ily tisztre alkalmasabbá váljék, s hogy tőle, nagy tekintetű férfiú, megértsed az ügy minden részleteit, s mogértsed, hogy beléd helyezem egész bizodalمامat.“

(Dobozy István fia volt id. Dobozy Istvánnak, a debreczeni főbírónak, s mint a protestáns rendek küldötte fogott volna Klement, a fejedelem küldötte mellett működni, de közbenjött akadály miatt, mint már érintém, s mint e levél végsoraiból is látni fogjuk, küldetése ez alkalommal elmaradván, Klement egymaga indult utnak.)

„Engem, noha kiseded koromtól fogva a római-katholikus vallás hitágazataiba avattattam, semmi sem aggasztott olyannyira, majdnem mióta eszemet tudom, mint a keresztyénségben támadott annyi szakadást szemlélnem, a névre, nem lényegre nézve egymástól eltérő vallások okából. Látván a római székek ez alapon a tekintély főpontjára jutását, és majdnem könybelábadtan szemlélvén clerusának despotai uralkodását egynél több országban : gyakran meggondoltam, hogy hazám romlása is nem

kevésbé származik a mondottaknak az országban szerfölötti hatalmától, mint azoknak, a kik ellen hadat viselek, uralkodási kényétől, szolgáltatván a zsarnokságnak igen jó alkalmakat, miknél fogva a főbbek vakított szemekkel vezetettek az árokhoz, a hol behanyatlott szabadságunkat keressük jelenleg.“

(XI-dik Kelemen pápa, a franczia herceget Spanyolország királyául ismervén, már I. Leopold császárral is roszt lábón állott; s midőn József alatt Daun a nápolyi királyságot elfoglalta, midőn a pápa kénytelen volt megengedni, hogy az egyházállam területén át vehessék útjokat a császári hadak, neheztelése mindinkább növekedett: Rákóczi ügye s Brenner Domokos, a magyar követ állása mindinkább javult Rómában. De 1708. jan. 15-én kiegyenlítettett a viszály pápa és császár között szerződés által, melynek titkos czikkelyeiben fogadá a pápa, hogy Károlyt Spanyolország királyául ismerendi, őt mindkét Sziciliának, a szentszék ezen hűbérének koronájával is megajándékozván. Ezen titkos czikkelyek a jelen levél irásakor már tudomására voltak Rákóczinak, ki egyik corollariumokul eleve gyanította a kevéssel utóbb Magyarország primásához adott brevét, mely az összes magyar clerusnak, világi papoknak és szerzeteseknek, méltóságaik, javadalmaik stb. elvesztésének büntetése alatt meghagyja, hogy magokat a forradalomtól távol tartva, a törvényes király hívei legyenek, s melyhez nem is késett alkalmazkodni a clerus. *) Rákóczi levelében a föntebbi élességek a clerus ellen, részben ezen körülménynek tulajdonítandók; de részben kétségkívül annak is, hogy a levél azoknak iratott, kiket a VI-dik számban jellemeztünk, s általuk azon hatalmasságoknak, kiket illetően nyilatkozat nem volt Rákóczitól elidegenítendő.)

„Igaz, nem hiányoztak számos erdélyi fejedelmek — a mi elődeink — kik időről-időre megragadván az alkalmat, e népet fegyverrel is oltalmazták az enyészet elől; de végre önkényesen elfoglaltatván Erdély, csudálatos és jesuita-fogások által elnyo-

*) Csak annak része, mert p. l. Telekessy egri püspök, Petthes, Viza, Pongrácz püspökök, Berkoss András váczai vicarius, Mérey Mihály szekszárdi apátúr és bozóki prépost, az egri, váczai, szepesi és munkácsi káptalanok, a leleszi és jászóvári convent stb., az alsóbb papságok nem is említve, ezután is csak oly hívei maradának Rákóczinak, mitsem törődve a pápai átokkal.

matván bennem és atyámban házamnak hatalma: a jezsuita maximák és elvek korlátlanul garázdálkodtak Magyarországon, miből a jelen háború is származott — jó vagy rossz időben-e? bizony nem tudom.

„Mert a mennyire használt nekünk a francia hadviselés, annyira ártott, gondolom, a közvélemény, hogy én a francziák által ösztönöztetve, a francziák érdekében fogtam fegyvert.“

(Ezen tiltakozás nemcsak Jablonsky miatt iratott ide, ki valóságos hugenotta-gyűlölettel viseltetett XIV-dik Lajos ellen, hanem legkivált az ekkor Franciaországgal háborúban állott tengeri hatalmasságok miatt, kik most arbiterekül voltak felkérve.)

„De bármint legyen ez s mondassék bármi, — magát a valóságot csak az tudja, ki a vesék vizsgálója s a fejedelmek legfőbb bírója; annyit azonban mindenki láthat, hogy mióta ezen, merem mondani, csudálatos módokkal és fáradozásokkal eddig Isten kegyelméből a legnagyobb egyetértésben megtartott szabad nép ügyét felkaroltam, szívémen semmi sem fektött innább, mint a vallások viszályát, melynek magvát a gonosz vetette, kiegyenlíteni, és azokat viszont kölcsönös szeretetre bírni, kik a keresztiségről megfélemedve, egymás iránt határtalan gyűlölettel viseltettek. S megvallom őszintén, már annál fogva is hiszem, hogy Istennek tetszett ezen eljárásom, mivel ezeknek végbevitelére nekem erőt kölcsönzött, ő, kinek kegyelmességét nem mulasztom el alázatos imádságaimmal kikérni, hogy a nevének dicsőítésére elkezdett munkát foganatosítani méltóztassék. Tudom ugyanis igen jól, hogy én csak elhintettem a magot, hogy ez különféle földre esett, hogy könnyen hintethetik fölé a konkoly, ha az ellenséges ember nem akadályoztatik, a minő mindig leszen, míg korlátok nem szabhatnak az uralkodói önkénynek itthon, s míg követelt despotai uralmát, vagyis a világ országait el nem veszíti a róma curia. Mind ennek eszközlésére a magyar ügyet fogja legalkalmasabbnak mondani mindenki, ha az összes európai conjuncturákat megfontolja, és elvetvén a császári kabinetnek a szövetséges hatalmasságok roppant költségeivel föntartott államérlegét, újat és hatalmasabbat vesz célba, melyet könnyűszerrel föltalálhatni, ha a szövetséges hatalmasságok és királyod akarják, királyod, ki dicsőséges munkát viszen véghez, midőn

hadait Olaszországból kivonja, s a császárt kényszeríteni és megszorítani hagyja. Mert az olasz háború mióta a pápa által Franciaország széleitől ide vonatott, amannak magánhasznára fordúl, s neki adni által a pápától elveendő világországglást, ezt vajjon ki fogja a keresztyén köztársaságra nézve hasznosnak ítélni? Ellenben semmi sem látszik hasznosabbnak, mint az összes európai rendszert megváltoztatni és új alapra fektetni, melyen Európa szabadsága főnállhasson.

Ügyekezék Poroszország főnséges királya, hogy e télen még annak módja szerint nyiljék meg Magyarorszáiban a békealkudozás; ez azonnal szerényebbé fogja tenni Franciaországot, melylyel időközben a szövetséges hatalmasságok szintén elvégezhetik a magok dolgát; királyod pedig a szövetségeseknek is meghallgatásával egyezvén meg velem Magyarország leendő királya iránt, aztán kísérje figyelemmel a főntebb mondottak teljesítését. Mert ha a szövetséges hatalmasságok dolgukat tisztába hozzák Franciaországgal, mi lehetne hasznosabb rájuk nézve, mint a császárt az általuk egyetértőleg eszközendő királyválasztás elfogadására kényszeríteni, s frigyest bírni Magyarorszáiban a pápa ellen, a római szent birodalomnak régi szabadságaiba és előjogaiba visszahelyezésére? Ha pedig Franciaország vonakodnék méltányos békefeltételek elfogadásától, szorittassék a császári kabinet néhány évi fegyverszünet kötésére Magyarországgal, a mitől jó biztosítékok mellett talán nem lesznek idegenek a szövetkezett magyar rendek, hogy hadaival Franciaország ellen működhessék; s ha majd valóságos békekötésre kerül a sor, újittassék meg a választásra vonatkozó előbbi eljárás; és elvégre Magyar-, Svéd- s Poroszországok közt örök szerződés által oly szoros unió köttessék, mely, annak idejében Angolország és Holland is járulván hozzá, Európa bilanxává, vagyis Európa szabadságát föntartó hatalmassággá válják. Ha némelyek netalán oly véleményben volnának, hogy Magyarország királya a török miatt nem fog főnállhatni, s hogy kiütvén a török háború, attól kellene tartani, miszerint a keresztyénség ezen előfalának felforgatásával a többi fejedelmeket is veszély érhetné: magokból Magyarország évkönyveiből meritett érvel lehet ezen aggodalmakat eloszlatni, Magyarország történetéből látni való lévén, hogy a törökök nem voltak képesek gyökeret verni ezen ország-

ban egész Zápolya János király idejéig, ki a státusok szabad szavazatai által megválasztatván, hogy ebbeli választását I. Ferdinánd ellenére föntarthassa, kénytelen volt a törökhöz folyamodni; oly dolog, melytől most is kell tartanunk, ha az illetők nem gondoskodnak ez országról. Nem kell tehát a törökök előhaladását a magyarok gyöngeségének tulajdonítani, hanem a szakadásnak, melytől most nincs ok félni. S a törökök különben is már olyannyira elerőtlenedtek, miszerint bizonyossá tehetek mindenkit, hogy ők készséggel fognak örök békére lépni. Poroszország főnséges királyának s a szövetséges angol és hollandi hatalmasságoknak akarata elégséges e roppant és Isten előtt kedves munka végrehajtására, és a protestans hitvallásnak ezen országban biztosítására.“

„Ha mindazáltal — mit alig hiszek — a mondottak nem igen látszanának elfogadhatóknak : ám legyen, szorítkozzunk egyszerűen a békekötésre, de más alkupontokat (mint a nagyszombatiakat 1706-ból) nehéz volna átküldenem, miután tudtomra egyetlenegy sincs közöttök, mely nem volna az ország törvényein alapítva. Igértetik ugyan, hogy az országgyűlésen majd megerősíttetnek e pontok ; de miután tapasztalásból tudja a nemzet, hogy csak a foganatosítás kikerülésének szándékában rejlik a halasztás oka, formalis fogadás által és szerződésileg kíván irántuk biztosíttatni. Vannak azonban némely tárgyak, melyeket a diétára lehetne halasztani, esakhogy eleve el kell intézni az erdélyi fejedelemség ügyét, mert e nélkül sem a protestánsok, sem az ország nem ígérhetnek biztosságot magoknak, s ezt nem a magam, hanem saját magok ügyének tartják méltán.“

„Járj el tehát, nagyjelességű férfi, az ügyességedre, hűséggedre és emberségedre bizott tisztben, valamint az neked, ha szemügyre s fontolóra veszed, leghelyesebbnek fog látszani ; s ragadd meg az alkalmat ezen, a közjót hathatósan előmozdító ügy kieszközlésére. Eljárásod kedves leszen Isten előtt ; s légy meggyőződve, hogy egyszermind lekötelezendí neked, mindennek a mit óhajtasz, teljesítésére, azt, a ki már különben is kitünő hajlammal viseltetik irántad — Rákóczy.“

„U. I. Minthogy már e levél megírása után új nehézségek támadtak az evangelicus statusoktól kívánságodhoz képest

irandó levél iránt: küldöm, hogy az út s az ügylet, melyre készültél, el ne haladjanak, az utasítást, melyhez képest Dobozynak el kell vala járnia, s itt tartom személyét, míg ama levéllel együtt utnak indíthatom. Többet élő szóval tizenem Klement által; de hogy negotiatiódat semmi által se hátráltassad, kérlek“ *).

*) Több nincs; azonban Klement életének további vázlatát illetőleg kiegészítésül lásd jelen füzetünk könyvismertetési cikkét.

Szerk.